

Mälestusi ja mõtteid seoses Soomega

Tõnu Viik

Minu esimesed mälestused seoses Soomega on kaugest lapsepõlvest, kui mu vend võitles Jätkusõjas Soome mereväe ridades. Mäletan kirju, mis sealt kusagilt kaugelt meie koju jõudsid. Mäletan, et minu esimene soomekeelne sõna oli "kenttäposti", mis niisuguse kena templijäljendina oli igal venna kirjal. Mäletan ka mingeid ilusas trükis raamatuid, mida vend oli Soomest koju tulles kaasa toonud, aga neid lugema ma ei õppinudki, sest juba tükk aega enne 1949. aastat ajasid mu vanemad need ahju. Midagi ei julgetud kodus hoida, mis kaudseltki oleks võinud esile kutsuda uue võimu räige karistuse.

Vend oli põgenenud saksa mobilisatsiooni eest Soome koos teiste külapoistega. Ta oli kaasa kutsunud ka meie tädipoega Evald Reimerit, kuid tädi pani poisi luku taha. Evald põgenes Soome ikkagi ja sattus Soome armee kahurväkke. Tema elu lõppes kurvalt, sest vene miin oli tabanud mürsukasti ja matta polnud õieti midagi. Aga tema haud Helsingis Malmi kalmistul on olemas. Me käisime vennaga seal 1987. aastal ja ma imestasin, et soomlased on eestlaste hauad hoidnud laitmatus korras ja et seal kalmistul nägin ma ka puna-soomlaste mälestusmärki. Selline sallivus räägib palju soome rahva kasuks.

Soome on ju minule lapsest saati lähedane maa olnud. Esiteks keeleliselt, sest meie kandis - olen pärit Viimsi poolsaare tipus asuvast Rohuneeme külast - ei tundud "õ"-tähte ega ka teist välidet. Tunnistati ainult esimest ja kolmandat, just nagu soomlasedki. Mina olin kõikide jaoks Tonu, võrgud olid vergud ja või oli voi. Teiseks ka geograafiliselt, sest mis see 46 kilomeetrit siis Mäkiluoto kui meile lähima Soome punkti ja Rohuneeme vahel ära ei ole. Ja talveõhtutel

koolist tulles paistis Helsingi tulede kuma selgesti kätte.

Pärast sõda, kui meie meredel oli veel näha purjelaevu, siis saatsin ma neid oma pilguga ja arvasin ise, et ehk läheb mõni Soome. Just Soome, sest Soome oli minu jaoks vabaduse maa ja purjelaev sobis sinna minema hästi, kuna siiani on täispurjes laev minu jaoks inimkäte ilusaim looming. Ega siis Soomest palju ei räägitud, aga see vähenegi salvestus kindlalt lapse mällu. Kui ikka kaluriperede paadid aetakse ühte sadamasse kokku, pannakse ketti otsekui kurjad koerad ja kogu sadam ümbritsetakse okastraadist aiaga, merele lastakse eraldi loaga, mida anti ja võeti, siis hakkab ka väike laps mõtlema ja imestama, et keda või mida see võim ometi kardab.

Minu isa eluaegse kalurina kuulas kogu aeg Soome raadio ilmateadet, sest pidas seda palju täpsemaks Eesti omast. Selle arvamusega tulin ma lagedale palju aastaid hiljem Soome Meteoroloogia Instituudis, kus mingit ettekannet pidasin. Imestasin väga, kui kuulajad selle peale laginal naerma hakkasid - tuli välja, et Soome kalurid peavad Rootsi ilmateadet palju täpsemaks Soome omast! Vägisi meenus see tuntud lause prohvetitest oma maal. Aga siiani on mul meeles Soome raadiost paljukuuldud pahaendeline lause "myrskyvaroitus kaikille merealueille".

Ka kuulasid isa ja ema Soome raadiost pühapäevaseid jutlusi, nendest on meelde jäänud marssal Mannerheimi matuste ülekanne. Hiljem kui televisioon tuli, siis kuna meie televiisoris kaua aega nn soome blokki polnud, käisin ma suviti kodus puhkusel olles naabrite pool soome kanaleid vaatamas. Nägin ära Neil Armstrongi käigu Kuule ja kuulsin ka ta kuulsa lause. Siis imestasin reklaami suure osakaalu üle paljudes saadetes, nüüd ma enam ei imesta.

Kuigi olen nii soome raadiot ja televisiooni palju kuulanud ja jälginud, ei ole ma soome keelt siiski selgeks saanud, aga ega täiesti võõras see vennasrahva keel mulle pole. Igatahes YLE uudistest saan ma päris hästi aru, sain juba siis, kui Arvi Lind neid ette kandis.

Esimene soomlane, keda ma oma elus kohtasin, oli Helsingi ülikooli tähetorni astrofüüsika professor Jaakko Tuominen, kes ühena esimestest välismaa teadlastest tuli Tõraverre 60. aastate lõpupoole. Kui ma 1975. aastal esimest korda Soome sõitsin osa võtma Soome-Nõukogude Liidu astronoomia

seminarist ja temaga Helsingis kokku sain, siis tuli ta välja huvitava hüpoteesiga meie keelte kohta. Ta oli nimelt kindlalt veendunud, et eestlased saavad soome keelest paremini aru kui soomlased eesti keelest ja seda tänu asjaolule, et soome keel on arhailisem, sõnad on pikemad ja kui soomlane räägib, siis on eestlastel aega mõelda. Aga kui eestlane räägib ja soomlane püüab tema juttu mõtestada, siis on eestlane juba ei tea kus oma jutuga! Võib-olla selles hüpoteesis mingi iva isegi on.

Keelega seoses on mul soome sõpradega palju nalja olnud, eriti siis, kui ma neile meie sõnade "pulmad" ja sulane" tähendust seletasin. Siiani on küll kõik nad (mehed!) pärast lühikest mõtlemist öelnud, et nende sõnade tähendused kummaski keeles ongi täpselt samad!

Selle esimese Soomes käigu ajaks olin ma juba vennal Rootsis külas käinud, seetõttu kultuurišokk mind enam nii ei rabanud ja ma sain Helsingis ringi käia, ilma et keegi oleks pidanud mulle aeg-ajalt meenutama, et suu tuleb kinni panna ...

See käik süüvis mu mällu ka seepärast, et meid võeti vastu peaaegu riiklikul tasandil, sest meie delegatsiooni juht oli NSVL Teaduste Akadeemia Astronoomianõukogu juhataja Alla Masevitš, kes oli samal ajal ka Nõukogude Rahukaitsekomitee (või mis iganes see oli) esinaine.

Seetõttu võttis meid vastu Soome rahupooldajate ühingu peasekretär Mirjam Vire-Tuominen (nagu soomlastel teisi perekonnanimesid polekski!) ja meid viidi Eduskunna hoonesse ekskursioonile ning pärast Eduskunna restorani lõunastama. Meile serveeriti pea tollipaksuseid maitsvaid lihatükke - ma pole ei varem ega hiljem kusagil maailmas nii pakse lihaviile sünnud. Kelnerid muudkui jooksid ümber meie laua ja pakkusid rohkesti Koskenkorvat. No jäi meelde see lõunasöök! Meelde jäi ka Temppliaukion kirkko, mida külastasime ja kus ma hiljem aina olen käinud.

Ärasõidul panime kolleegiga viimased sendid kokku ja ostsime Playboy numbri ning pärast rongis olime hirmul, sest vene toll jõudis meie kraami sorimisega "kahjulikule" ajakirjale liiga lähedale. Õnneks pääsesime.

Hiljem saime headeks sõpradeks Helsingi tähetorni toleaege direktori Kari Lummega. Kari aitas meie peret 90. aastate alguse rasketel aegadel, kutsudes

mind mitmel korral Helsingi tähetorni loenguid pidama, tasudes minu arvates kuninglikult selle eest. Mäletan, et kui olin seal vist esimest korda, siis Kari abikaasa Ulla oli mulle lõunaks Kariga saatnud võileiva ja paki piima. Meil selliseid imeasju pakipiima näol siis veel polnud ja ma ei osanud pakki lahti teha ning sokutasin selle töö Kari teha. Palju aastaid hiljem rääkisin loo Karile ära. Tema reaktsiooniks oli küsimus: "Aga kas sa nüüd seda oskad?"

Kui ma nõukogude ajal pidin mitmel korral Tallinnas tsiviilkaitse kursustel käima, siis ükskord peatusin Olümpia hotellis. Hommikul sööma minnes leidsin puhveti kinni olevat ja minu taha järjekorda ilmunud mees küsis mu käest väga puhtas ja korrektses eesti keeles, et millal see söögikoht lahti tehakse. Vastasin, et seda ei tea mitte keegi, aga ise mõtlesin, et see mees küll eestlane olla ei saa, just oma keele pärast. Siiski tehti puhvet kiiresti lahti ja kui me toidud olime kätte saanud, istusime samasse lauda. Päevakorda tõusis loomulikult tutvumine, ma sirutasin talle käe ja ütlesin, et minu nimi on Viik. "Väga rõõmustav, minu oma kah!" oli vastus. Selgus, et tegu on Turu ülikooli keeleteaduse professori Kalevi Wiikiga. Kui 1991.a. Kalevi Wiik promoveerus Tartu ülikooli audoktoriks, siis mina sain astronoomia doktori diplomi. Teretasime viisakalt, sest tuttavad inimesed ikka ja me saime tema kingitud kohvipakkidest kodus kaua "aamukahvi" juua.

Meenuvad mitmed jutuajamised kadunud Juhan Rossiga, kes oli Joensuu ülikooli audoktor ning tema enda ütluse kohaselt ainuke Soome armee grenaderist NSVL Põllumajandusakadeemia akadeemik. Tema rääkis mulle sellest, kuidas ta Soome Jätkusõtta sattus, kuidas ta veel enne seda, kui sakslased eestlasi Soomest tagasi nõudsid, Rootsi põgeneda tahtis ja üsna Tornio lähedal ikkagi "ketikoerte" kätte jäi ning seepärast Helsingi Katajanokka vanglas samal ajal koos Hella Vuolijoega istus (siiski mitte samas kambris!).

Nüüdseks olen ma kümneid kordi Soomes käinud, mul on seal palju häid sõpru nii astronoomide, geodeetide kui meteoroloogide hulgas. Mikko Alestaloga Soome Meteoroloogia Instituudist saime tuttavaks seeläbi, et ma käisin seal meie observatooriumile kasutatud monitore toomas. Selle käigus selgus, et nii Mikko kui ta abikaasa Helena on suured linnusõbrad, kes tahtsid Eestisse tulla tamme-kirjurähna ja väike-konnakotkast vaatlema, sest need linnud pole veel

oma levikuala laiendamisel Soome jõudnud. Kotka nägid nad tookordsel Eestis käigul igatahes ära. Palju naeru põhjustas see, kui ma ühe linnuliigi eestikeelset nime kasutasin, mida aga viisakas soomlaste seltskonnas ei tarvitata (ladina keeles on see *Circus cyaneus*).

Aga kui ma veel Soomes polnud käinud, siis olin ometi lugenud soome kirjanike kirjutatud raamatuid. Kindlalt esimene oli muidugi Aleksis Kivi "Seitse venda", mida olen korduvalt lugenud ja mida ma pean kõige soomlaslikumaks raamatuks üldse. Soomlaste kirjanduslike maiasmokkade eliit ise hindab küll Volter Kilve romaani "Alastalon salissa" kõrgemalt, aga kahjuks olen ma sellest vaid Poe-Ville lugu lugenud. Või õnneks, kuidas võtta, sest see lugu on vapustavalt hea. Siis tuli Veikko Huovise (praegu kehtivate keelereeglite kohaselt peaksin kirjutama omastavas käändes küll Huovineni ja Kilpi, aga see on mulle jubedalt vastukarva) jutt "Havukka-aho mõtleja" Loomingu Raamatukogus. Olin ja olen praegugi sellest suures vaimustuses, kuid pettusin rängalt autoris, kui olin ostnud tema "Talveturisti" ja "Koeraküüne lõikaja". Ei saa mina neist raamatuist aru.

Ja muidugi Olli lood kogumikus "Kui Simson oluiks soomlane"! Fantastiliselt head lood, pealegi mõjuvad mõned neist lausa tulevikunägemustena, eriti see jooksjä ja tema treeneri lugu, sest paistab, et praegune sport käibki just nii, nagu Olli kirjutas.

Loomulikult sõltub siin palju tõlkijast. Minu jaoks on parim tõlge soome keelest Harald Lepiku tõlgitud kogumik "Soome lühiproosat". Selles on sõnad otsekui juveliiri täpsusega paika rihitud ja selle raamatu lugemine on tõeline nauding. Varemalt Helsingis käies külastasin sageli Ateneumi ja Kansallismuseot, kus minu meeli köitsid rahvuslik-romantilised maalid, eriti aga Akseli Gallén-Kallela ürgsoomlaslikud maalid Kalevala teemadel. Kõige rohkem paelusid mind "Kullervo needus" ja "Lemminkäise ema". Neid võis vaatama jäädagi.

Lõpetuseks tuli mulle meelde lugu, mille rääkis mulle endine Tartu julgeoleku ülem Friedrich Tillo, kes pensionil olles oli mõnda aega Tõraveres haldusdirektoriks. Kui Urho Kaleva Kekkonen külastas Eestit 1964. aastal, siis tahtis ta tingimata ka Tartusse tulla (ta pidaski ülikooli aulas puhtas eesti

keeles kõne). See Tartu tuleku soov pani julgeoleku mehed muidugi kihama ning Eesti jaotati kaheks piirkonnaks piiriga Paides, kusjuures lõunapoolse osa eest pidi vastutama Tillo. Kui Soome presidendi auto oli jõudnud Adaverre, see on siis juba Tillo reviiiri, laskis Kekkonen auto kinni pidada, et sealset poodi vaadata. Kui president poe nurgani jõudis, tuli maja tagant välja mees kirvega. Tillo ütles, et ta läks hetkega üle kere higiseks. Tal oleks tarvitsenud vaid silma pilgutada, kui mees oleks maha pressitud ja käed raudu pandud. Ometi ta käsku millegipärast ei andnud, aga asi läks veel hullemaks, sest Kekkonen kutsus mehe enda juurde ning küsis talt, et kuhu sa mees lähed. Mees vastu, et metsa puid tegema. "Anna kirves siia," käsutas Kekkonen ja te võite mõelda, millised tunded julgeolekumehi siis veel valdasid. Mees andiski kirve, Kekkonen libistas pöidlaga üle tera ja ütles: "Su kirves on ju nüri!" Mees tõmbas kirve Kekkose käest - ei tema teadnud, kellega ta rääkis ja kohmas öelda: "Mis see sinu asi on?" ning läks minema. Tillo vandus, et kõik just nii sündiski.

Siinkohal oleks paslik öelda, et Eesti peaks tingimata Urho Kekkose auks mälestussamba püstitama. Sest oli ta kes ta soomlaste arvates ka oli, kuid tema teeneid Eesti vabadusiha hõõgumas hoidmisel ei saa ega tohi mitte mingil juhul alahinnata.

Ja kui juba jutt sammastele läks, siis isegi kullaotsijaile on soomlased mälestussamba püstitanud, aga sauna leiutajale pühendatud sambast ei tea ma midagi. On ülim aeg see viga parandada ja soomlased peaksid koos eestlastega selle üles panema koos kirjaga: "Sauna leiutajale. Tänuhinnatud soomlased ja eestlased".

See ongi minu Soome lugu.

Tõraveres, 17.11.2009